

Kirjallisuutta

- HIETARANTA, PERTTI (1990): Review of Peter Newmark: A Textbook of Translation. New York etc. 1988. TEXTconTEXT 1990 s. 115–122.
- HURFORD, J. & HEASLEY, B. 1983: Semantics: A Coursebook. Cambridge: Cambridge University Press.
- LYONS, JOHN 1977: Semantics. Vol. I. Cambridge: Cambridge University Press.
- NEWMARK, PETER 1988: A Textbook of Translation. New York etc.: Prentice-Hall.
- NEUMEYER, FREDERICK 1980: Linguistic Theory in America. New York etc.: Academic Press.

Kuninkaallinen kartasto

Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805. Toimittaneet TIMO ALANEN ja SAULO KEPSU. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505.

Moni lukija on jo ehtinyt selailta Kuninkaan kartastoa kirjastossa tai merkipäivillä lahjapöydän ääressä. Teos herättää jatkuvasti kiinnostusta muistakin syistä kuin edustavan ulkoasunsa ja karttojen kauniin painatuksen vuoksi. Sen poikkeuksellinen tietosisältö houkuttelee historian ja kielen pohdinnolle tunnetusti herkkiä suomalaisia, joita kylä viime aikoina on hemmoteltu muillakin kiinnostavilla uutuuksilla.

Kuninkaan kartasto sisältää 329 nelivärikarttaa, jotka on valokuvattu alkuperäisistä, pari sataa vuotta sitten käsin piirretyistä ja vesivärein viimeistellyistä lehdistä. Alkuperäisten karttojen mitta-kaava on n. 1 : 40 000, ja niitä on pienennetty painatusta varten vain vähän. Lisäksi teoksessa on karttanimien hakemisto ja runsassisältöinen alkupuhe, mm. katsaus siihen kartoitustyöhön, jonka tuloksesta Kuninkaan kartasto nyt esittää osan. Perusteellisen tieteellisen toimitteen tapaan siinä on niin ikään se-

lostus myös alkuperäisten karttojen nykyisestä sijainnista Ruotsin arkistoissa.

Kartaston syntykatsaus on samalla kiehtova ja muistia virkistävä kertaus siitä Ruotsin valtakunnan vaiheesta, jolloin 1700-luvun alkupuoliskon sodat, iso ja pikku viha olivat takana päin, mutta ilmassa oli uuden sodan uhka. Suomen sotilaallinen maastokartoitus eli rekognosointi suunniteltiin alun alkujaan juuri puolustussodan tarpeisiin, ja sillä on yhtymäkohtia aikansa eurooppalaisiin hankkeisiin. Mallikin saatiin hiljan valmistuneesta Pommerin kartasta. Lukija saa yksityiskohtaisen kuvan niistä ohjeista, päätöksistä ja toimista, jotka edelsivät kartaston syntyä. Tekstissä viihtelee Suomen sodan ja Vänrikki Stoolin tarinoiden henkilöitä, mm. J. A. Ehrenström ja luutnantti Klerk eli maastokartoitustyössä ansioitunut ja aateloitu af Klercker.

Seikkaperäinen selostus annetaan niin ikään kartoituksen käytännön järjestyistä: Suomi jaettiin kahteen rekognosointiosastoon, eteläiseen ja pohjoiseen, joilla oli kummallakin oma työalueensa. Eteläisen osaston pääpaikka oli Helsingissä, ja juuri sen tuottamat kartat muodostavat Kuninkaan kartaston aineksen. Kartoitusta häiritsivät välillä Ruotsin armeijan sotilaalliset toimet Venäjän Turkin-sodan aikana, mutta työtä jatkettiin sinnikkäästi, vähällä työvoimalla ja hämmästyttävän tulokseksikaasti vuoteen 1805 asti.

Kuninkaan kartaston sivut esittävät kukin yhden alkuperäisen, käsin piirretyn kartan valokuvattuna. Rekognosointikartat muodostavat yhtenäisen lehtijakoon perustuvan järjestelmän, joka kirjassa on ollut mahdollista toistaa onnistuneesti.

Huolekkaan toimitustyön ja esitutkimusten tuloksena Kuninkaan kartasto tarjoaa 1700-luvun karttojen lisäksi n. 15 000 paikannimen laajuisen aakkosellisen nimihakemiston, joka sisältää sekä karttasivuilla esiintyvät nimiasut tulkittuna että nimien nykyiset vastineet ja paikan sijainnin tämänhetkisen kunta-

jaon mukaan. Hakemiston sivuviitteet ja karttalehtien reunaviitteet nopeuttavat ja helpottavat kartaston käyttöä.

Näytteeksi 1700-luvun kirjoitusasuista ja niiden vaihtelevuudesta joitakin yksittäisiä nimiä: *Cairi* = nyk. Vähä-Kairi, *Kairi* = Iso-Kairi, *Cocosaari* = Kokkosaari, *Candela by* = Kanteleen kylä; *Kauralambi* = Kaarlampi; *Eine Sari* = Oinasaari; *Iänäs Järvi* = Jänisjärvi, *Hara by* = Hirvihaara, *Iausa By* = Joutsa. Nykyisiä Keihäs-alkuisia nimiä ovat Kuninkaan kartaston kartoittajat – tai ehkä osaksi jo heidän edeltäjänsä kirjoittaneet mm. *Kehes-*, *Käihes-*, *Kähjes-* ja *Kähies-* asuina.

Nimistöntutkimuksen lähteenä Kuninkaan kartasto on tuiki tarpeellinen lisä muuten niukkaan historialliseen asiakirja-aineistoomme. Parasta tietysti on, verrattuna vanhojen tekstien ja luetteloiden paikannimiaineisiin, että kartastossa nimet esiintyvät oikeassa yhteydessään, karttakuvassa, josta näkyvät sekä itse paikka että lähialueen nimistö. Se on etu, joka nykynimistön tutkimusmateriaalia valittaessakin kallistaa vaakaa peruskarttalehtien puoleen.

Vaikka Timo Alasen ja Saulo Kepsun asiantuntemukseen 1700-luvun nimiasujen tulkitsijoina on lupa luottaa, jokainen voi itsekin tarkistaa hakemistosta tapaamansa nimiasun karttapinnasta, ja ongelmia nimiasuissa kyllä riittää – kartoittajille on ymmärrettävästi sattunut myös sekä kuulovirheitä että kopiointivirheitä. Vertailu käy huomattavan sujuvasti, kun samoissa kansissa ovat sekä näköiskuva karttapinnasta että toimittajain tulkinta parinsadan vuoden takaisesta nimen kirjoitusasusta ja vielä kytkentä paikan nykynimeen. Hakemiston sivuviitteet ja karttojen reunaviitteet nopeuttavat etsimistä. Kuninkaan kartasto on helppokäyttöisyydessään todella vaioton lähde verrattuna arkistoitujen tai filmattujen karttojen käyttöön ja käsille saamiseen.

Siellä täällä karttasivuilla on nimi, joka puuttuu hakemistosta. Tekijät sivuuttavat tekstiosassa kysymyksen siitä, on-

ko Kuninkaan kartaston nimimerkinöissä ollut sellaisia, joita ei ole voitu tunnistaa tai edes kirjoittaa, ja minkä verran näitä hakemistosta puuttuvia nimiä on.

Historialliseksi lähteeksi tämä 1700-luvun jälkipuoliskon ja 1800-luvun ensimmäisten vuosien materiaali on tietysti nuori. Se on kuitenkin sekä asutushistorian että asutusnimistön kannalta oikein kiinnostava, koska sen syntytaapa tunnetaan niin hyvin. Kartoitus suunniteltiin perusteellisesti, ja lehtien laatimista valvottiin huolellisesti varsinkin työn alkuvaiheessa, niin että maasto ja nimistö ovat kartoissa yleensä tarkoin tallennettuna. Niinpä Kuninkaan kartasto antaa nykyisten asutusnimien ikäämiseen merkittävää apua.

Luontonimiäkin kartoissa on runsaasti, erityisesti sotilaalliselta kannalta merkityksellisten paikkojen, kuten vesistöjen, vuorten, suurten soiden ja saarten nimiä. Johdannosta käy ilmi, miksi karttalehtien kesken on suurtakin epätasaisuutta kuvauksen yksityiskohtaisuudessa ja oikeellisuudessa. Mm. Etelä-Suomen rannikon kartoitus on sotilasstrategisista syistä silmiinpistävä tarkkaa. Joidenkin sisämaan alueiden kartoissa, kuten Päijänteen itärannalla, nimistö on huomattavan runsasta aiempiin karttoihin verrattuna. On kiinnostavaa tarkata myös, mitkä kartoissa näkyvät paikannimet ovat yhä käytössä, mitkä hävinneet.

Osa Kuninkaan kartaston mikrotoponyymeistä on peräisin aiemmin isonjaon yhteydessä laadituista kartoista, jotka olivat rekognosojien käytettävissä. Kartaston johdanto sisältää muiden lähdekriittisten kommenttien ohessa päätelmän, että kuninkaallisten topografien on täytynyt maastotöitä tehdessään myös ahkerasti nimestää. Monen luonnonpaikan nimen, erityisesti rannikon nimen, ensimmäinen kirjallinen esiintymä on siis juuri Kuninkaan kartastossa. Oma selvitystehtävänsä olisi sen tarkistamisessa, mitkä nimet ovat Kuninkaan kartastoon siirtyneet aiemmista kartoista, mitkä taas ovat siinä ensiesiintyminä.

Keskeinen 1700-luvun jälkipuoliskon paikannimistö on siis koossa Kuninkaan kartastossa niiltä alueilta, joiden kartat tähän teokseen sisältyvät. Mitä vähemmän joltakin alueelta on aiempia karttoja tai 1800-luvun alkupuoliskolla laadittuja karttoja ja asiakirjoja olemassa, sitä arvokkaampia nykyiselle nimistöntutkimukselle ovat kuninkaallisten rekognosojien haastattelumuistiinpanot.

Tulevaisuus näyttää, minkä verran Kuninkaan kartastoa käytetään läheläteenä ja tutkimusmateriaalina alueellisten nimistöjen tutkimiseen. Selvää on kuitenkin, että sen nimistöä tullaan usein hyödyntämään yksittäisten paikannimien taustaa ja historiaa selvittäessä.

Helppokäyttöisyytensä vuoksi Kuninkaan kartasto on myös ilmeisen kiinnostava tutkimuskohde niille koululaisille, joita viehättää yksittäisten tietojen etsiminen hakuteoksista. Kuninkaan kartastoa tutkiessa äidinkielen, historian ja maantieteen perinteiset rajat häviävät, ja siitä näyttäisi luontevasti tarjoutuvan ainesta mm. kotiseutuopin, paikannimistön, suomen kielen ortografian kehityksen, 1700-luvun kielirajan havainnoimisen ja paikallishistorian integroivaan opetukseen.

Koululaisista näyttävät varmaan erityisen vaikuttavalta niiden alueiden kartat, joilla kaksi viime vuosisataa ovat eniten muuttaneet asutuksen ja maiseman kuvaa. Varsinkin Uusimaa, rannikkoa lukuun ottamatta, näyttäytyy Kuninkaan kartaston sivuilla juuri sellaisena Seitsemän veljeksien tarinoiden metsäisenä erämaana, jossa majaan saatoivat pitää metsän pedot ja rosvot.

Kuninkaan kartasto sisältää siis Etelä-Suomen rekognosointiosaston piirustuskonttorin laatimat kartat, mutta ei lainkaan Mikkelissä toimineen pohjoisen piirustuskonttorin aluetta, joka käsitti Savon, Karjalan ja Pohjanmaan. Vahinko, koska sieltä on arvattavasti muutamakin kartta-ainesta 1700-luvulta niukasti. Niiden alueiden nimistöntutkimus joutuu vielä odottamaan materiaaliana.

Samoin odottaa moni lukija jatkoa Kuninkaan kartastoon.

SAARA WELIN

Tutkimuksen moninaisuutta

Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisestä. Toim. LEA LAITINEN, PIRKKO NUOLIJÄRVI, MIRJA SAARI. SKS. Helsinki 1991. 319 s.

Leikkauspiste on omistettu Auli Hakulille hänen täyttäessään 50 vuotta 10.3.1991. Leikkauspiste ei kuitenkaan noudata tavallisen juhlakirjan muotoa: kirjassa ei ole Hakulisen tutkijanuran esittelyä eikä bibliografiaa. Auli Hakulinen on teoksessa läsnä toisella tapaa: artikkeleiden monipuolisuus, avoimuus ja kriittisyys kuvastavat Hakulisen omaa uraa, samoin kuin kirjassa vallitseva monikielisyys, monitieteisyys ja tieteidenvälisyys.

Kirja muodostuu lyhyistä artikkeleista (21 artikkelia). Osa artikkeleista lienee tarkoitettukin kevyiksi välähdyksiksi, muutamat pureutuvat syvemmälle ongelmiin ja kertovat näin perusteellisesta taustatutkimuksesta. Toimittajat ovat jaotelleet artikkelit kuudeksi alakokoudeksi.

Teoksen aloittaa keskusteluntutkimus. Ensimmäisessä artikkelissa PIA PURRA, LIISA RAEVAARA, EEVA-LEENA SEPPÄNEN ja LIISA TAINIO analysoivat keskustelua, jossa kaksi nuorta naista kertoo toisilleen juttuja lapsista. Kertomussikermän analysointi valaisee hyvin sitä, miten keskustelussa »jokainen vuoro on tulkin-ta siitä, mitä edellä on sanottu ja miksi», kuten kirjoituksessa todetaan. Varovais-ta oudoksuntaa kuitenkin herättävät ne sosiologiset yleistykset, joita keskustelun sisällöstä tehdään. Matka kertojasta karsijaksi ei liene näin yksiviivainen.